

УДК 159.923–056.13

Крюкова М. А.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
м. Одеса, вул. Дворянська, 2
e-mail: mar@brezein.net

Ташматов В. А.

здобувач кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
м. Одеса, вул. Дворянська, 2

ПЕРСИСТЕНТНІСТЬ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті персистентність розглядається як здатність особистості кумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть в несприятливих обставинах або в обставинах, що не сприяють особистісному зросту. Персистентність як психологічна характеристика особистості забезпечує реалізацію її потенціалу; слугує внутрішньою умовою організації життєдіяльності людини, регулятором найважливіших моральних цінностей.

Ключові слова: адаптивність, активність, особистісний потенціал, компліментарність, персистентність.

Постановка проблеми. В сучасній психологічній науці робляться спроби цілісного осмислення особистісних характеристик, відповідальних за успішну адаптацію і упорання з життєвими труднощами: це і психологічне наповнення введеного Л. М. Гумільовим поняття пасіонарності, і поняття про особистісний адаптаційний потенціал, що визначає стійкість людини до екстремальних чинників, запропоноване О. Г. Маклаковим, і поняття про особистісний потенціал, що розкривається Д. О. Леонтьєвим на основі синтезу філософських ідей М. К. Мамардашвілі, Е. Фромма та В. Франкла. Глибокі політичні і соціально-економічні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства, визначають необхідність підготовки кваліфікованих і ініціативних фахівців у будь-якій галузі, здатних до постійного саморозвитку і самоудосконалення, які відрізняються високою соціально-професійною мобільністю, готовністю до швидкого оновлення знань, розширення арсеналу умінь і навичок, освоєння нових сфер діяльності.

Особливого значення набуває бажання і здатність особистості активно досліджувати новизну і складність світу, який постійно змінюється, а також створювати власні стратегії поведінки і діяльності, в основі яких лежить персистентність як здатність кумулювати, накопичувати і тривалий час втримувати в собі відповідні якості. У вузькому смислі прикметник *persistent* перекладається українською мовою як «наполегливий» і слугує засобом опису людини, її поведінки і вчинків, отже, несе в собі оцінний

компонент значення. У широкому смислі лексема *persistent* виступає характеристикою не людини та її діяльності, а реалій довкілля, природних явищ або ж деяких абстрактних понять. В цьому випадку *persistent* має значення «постійний», «стійкий», найчастіше не містить компонента оцінюваності, а є, швидше, об'єктивною характеристикою явища.

Аналіз досліджень та публікацій. В психологічному контексті персистентність забезпечує реалізацію потенціалу особистості; слугує внутрішньою умовою організації життєдіяльності людини, регулятором найважливіших моральних цінностей.

Д. О. Леонт'єв ввів поняття особистісного потенціалу як базової індивідуальної характеристики, стрижня особистості. Особистісний потенціал, згідно з Д. О. Леонт'євим, є інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості; особистісний потенціал відбиває міру подолання особистістю заданих обставин, подолання особистістю самої себе, а також міру зусиль, що докладаються нею, із роботи над собою і над обставинами свого життя.

Персистентність як одна з форм існування особистісного потенціалу, на наш погляд, не лише має специфічну психологічну структуру, але й залежить від умов засвоєння особистістю досвіду просоціальної поведінки.

Виділення нерозв'язаних частин проблеми. Наукова актуальність та соціальна востребуваність даної тематики накових досліджень полягає в тому, що нині залишаються недостатньо вивченими взаємозв'язки різних психологічних складових персистентності, можливості їх індивідуально-типових поєднань. Крім того, проблема персистентності особистості в українській психології є досить новою і маловивченою; не здійснювалися спроби виявлення внутрішньої структури загального конструкту персистентності та його значення для формування цілісної, зрілої особистості.

Основна мета статті — виділення та конкретизація об'єкта та предмету наукового дослідження. Об'єктом теоретичного дослідження є персистентність особистості як багатовимірно-функціональна риса характеру, а також супутні їх психологічні категорії. Предмет теоретичного дослідження — психологічні характеристики персистентності особистості, зв'язки адаптивності, активності, компліментарності та інших симптомокомплексів, а також їх індивідуально-типові поєднання у персистентів.

Викладення основного матеріалу. Попередній аналіз проблеми дозволяє нам стверджувати, що:

- психологічна структура персистентності є багатовимірним та біполярним утворенням, що обумовлюється приналежністю до індивідуально-особистісного рівню;

- індивідуально-типові варіанти реалізації персистентності співвідносяться з ціннісними орієнтаціями особистості та параметрами її професійної діяльності.

На наш погляд, теоретична значущість дослідження персистентності особистості полягає в тому, що здійснене комплексне вивчення персистентності та основних компонентів, що складають її цілісний конструкт, робить суттєвий внесок у системні дослідження індивідуальності, найбільш

актуальні в сучасній загальній і диференціальній психології. Зокрема, в нашому дослідженні може бути продовжена розробка концептуальних основ порівняльного і індивідуально-типового підходів у межах системно-функціональної концепції особистості і індивідуальності, а запропонована авторська типологія можливих поєднань окремих компонентів загально-го конструкту персистентності також суттєво доповнить дослідження цього феномена у вітчизняній загальній психології.

Однією з найзначиміших якостей персистентної особистості, що впливають на становлення загального особистісного потенціалу, є компліментарність. Назва цієї якості пішла від французького слова «комплімент» і означає «контакт», а як термін назва була запозичена з біохімії, де означає «взаємну відповідність». Л. М. Гумільовим було встановлено, що компліментарність може бути позитивною і негативною, що це відчуття взаємної симпатії або антипатії членів колективів, визначальне ділення на «своїх і «чужих» [цит. за 4]. Компліментарність — це не лише тяга один до одного, вона виражається в загальних смаках, звичках, світовідчутті. На думку Л. М. Гумільова, компліментарність не належить до соціальних явищ, оскільки спостерігається і у диких, і у домашніх тварин (наприклад, прихильність до хазяїна). Подальші дослідження в області вікової психології, зокрема дослідження Ю. Ш. Біглова, свідчили, що уміння виділяти «своїх» з'являється в процесі першого збереження (імпринтінгу), одноразово і назавжди заноситься в мислення вихователем, батьками в ранньому дитинстві [1]. Для розвитку і вдосконалення цієї якості і особистості в цілому роль виховання і особистого досвіду не можна недооцінювати.

Персистентність — це стабільність, малозмінюваність, стійкість особистості. Персистентні особистості найменше схильні до асоціальних проявів. На думку І. С. Зіміної, вони схильні йти від громадського життя, малоініціативні, консервативні, проте є добрими виконавцями. Саме така характеристика, на думку автора, підходить до персистентних особистостей.

Ми не згодні з подібним підходом до персистентності. Спираючись на концептуальні підходи до цієї властивості Л. М. Гумільова, ми розглядаємо персистентність як здатність кумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть в несприятливих обставинах або в обставинах, що не сприяють особистісному росту.

Теоретичним підґрунтям для диференціації персистентних особистостей ми вважаємо:

1. Внутрішні відмінності загального конструкту персистентності проводяться, передусім, в залежності від прояву життєвої енергії суб'єкта, яка є стійкою характеристикою, сила і спрямованість якої проявляються вже на ранніх етапах онтогенезу.

2. У диференціації персистентних особистостей повинні враховуватися поєднання особистісних якостей, які дозволяють визначити основні конструкти персистентних особистостей.

3. Важливим в класифікації є те, що у загальний конструкт «персистентність» входять як позитивні, так і негативні особистісні якості.

4. Аналіз негативних якостей, які можуть вплинути як на розвиток особистості, так і на розвиток суспільства, дозволяє створити загальну стратегію формування персистентності.

Оскільки персистентність являє собою інтегральний конструкт, ми припускаємо, що її основними складовими можуть бути:

1. Потреба в активній діяльності — спрямована на благо сім'ї, малої групи.

2. Позитивна компліментарність — симпатія до «своїх», які представляють найближче оточення, і толерантне ставлення до «чужих».

3. Лідерство — переважно у малій групі.

4. Прояв вольових зусиль в досягненні мети — проявляється тільки в подоланні зовнішніх перешкод у досягненні цілей найближчого оточення.

5. Адаптивність — здатність знаходити способи пристосування до умов зовнішнього середовища, що змінюються.

6. Прагнення до здорового способу життя — для створення здорової сім'ї [4].

Аналіз наукових першоджерел та власні напрацювання дозволяють нам виділити специфічні психологічні утворення та феномени, які можуть виступати емпіричними гарантими та структурними компонентами персистентності як диференціально-психологічного явища. До цієї категорії ми відносимо певний рівень розвитку потреби особистості у самоактуалізації, особливості локалізації відповідальності, персоніфікації та стилю міжособистісної взаємодії.

Охарактеризуємо кожен зі складових компонентів персистентності.

1. Потреба у самоактуалізації. Індивідуальні особливості самоактуалізації як один із структурних компонентів персистентності виділені нами у зв'язку з тим, що у персистентів самоактуалізація проявляється специфічно — у них не має потреби реалізовуватися на великих групах та спільнотах, важливим для них є прийняття їх малою референтною групою. Потреби особистості, пов'язані з її суб'єктною реальністю, є найпотужнішою психічною спонукальною силою, взагалі, на наш погляд, потреба у усвідомленні своєї суб'єктної реальності — це головна потреба персистентної особистості, яка прагне до відновлення своєї повноцінної функціональності, що супроводжується психічною енергією.

Персистентній особистості, що самоактуалізується, серед властивостей, виділених А. Маслоу, притаманні такі: повне прийняття реальності та комфортне ставлення до неї; прийняття інших та себе; професійна захопленість улюбленою справою, орієнтація на задачу; здібність до розуміння інших людей, поважливості, доброзичливості до людей; розмежування цілей та засобів, зла та добра; готовність до розв'язання нових проблем, усвідомлення свого досвіду, готовність до конгруентності як відповідності переживання, усвідомлення досвіду його справжньому змісту.

2. Особливості локалізації відповідальності. Вважаємо, що відповідальність персистентної особистості містить у собі усі основні вектори, виділені К. Муздибаєвим: рух від колективної відповідальності до індивідуальної;

від зовнішньої до внутрішньої, усвідомленої особової відповідальності; від ретроспективного плану до перспективного.

3. Роль комунікативних настанов в процесі взаємодії персистентних особистостей є величезною: виникнувши одного разу, вона служить людині постійно, викликаючи звичні реакції у відповідь на відомі життєві обставини, соціальні явища, ділові ситуації, типи партнерів.

Позитивна настанова до людей — готовність особистості доброзичливо ставитися до більшості оточуючих, формується під впливом вдалого, в основному, особистого досвіду взаємодії з іншими, унаслідок позитивних переживань і оцінок більшості життєвих епізодів спілкування.

Даний концептуальний підхід дозволив нам екстраполювати основні положення теорії Т. Лірі щодо можливих варіантів міжособистісної взаємодії. З восьми виділених ним варіантів (владно-лідуючий, незалежно-домінуючий, прямолінійно-агресивний, недовірливо-скептичний, покірносором'язливий, залежно слухняний, співпрацюючий-конвенційний, відповідально-великодушний) можна підібрати характеристики для персистентної особистості. Таким чином, для персистентів характерна адаптивність як уміння пристосуватися до умов зовнішнього середовища, при цьому рівень їх адаптивності може бути різним (високим, середнім, низьким).

Вольові якості персистентної особистості проявляються у подоланні зовнішніх перешкод з чіткою постановкою мети діяльності, яка спрямовується на багополуччя найближчого оточення, для подолання внутрішніх перешкод (комплексів, недоліків, негативних якостей) вона потребує допомоги іншої людини (психолога, референтного родича або керівника), яка обґрунтує вигідність подібних зусиль для персистентної особистості та її найближчого оточення. Персистентна особистість здатна до прояву як позитивної, так і негативної компліментарності, але при цьому персистент проявляє толерантне ставлення до своїх супротивників, рідко вступає в конфлікти, намагається їх попередити або загасити на стадії зародження. Активність проявляється нерегулярно або її сила має невисокий показник. Спрямованість активності: на благо сім'ї, іншої малої групи. На самовдосконалення.

Висновки. Таким чином, персистентність розглядається нами як здатність кумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть у несприятливих обставинах або в обставинах, що не сприяють особистісному зросту. Персистенти — особи, що перебувають у стабільному стані, помірно енергійні, адаптивні, консервативні, працелюбні, добрі виконавці, але не ініціатори діяльності. При успішній адаптації можливий приріст звичок, нових навичок поведінки; при неуспішній адаптації — дистанціювання від колективу, реалізація звичних способів діяльності в інших групах, де цю людину приймають з її колишніми звичками.

Перспективи подальших досліджень полягають у роботі над створенням опитувальника, що діагностує рівень розвитку персистентності особистості.

Список використаних джерел та літератури

1. Биглов Ю. Ш. Пассионарность, Л. Н. Гумилев и попытка диалога с «Гумилевцами» / Ю. Ш. Биглов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.gumilevica.ru.
2. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В. В. Бойко. — М.: Информационно-издательский дом «Филинъ», 1996. — 472 с.
3. Гумилев Л. Н. Этногенез и проблемы этнической психологии /Л. Н. Гумилев, М. И. Коваленко // Актуальные проблемы этнической психологии. — Тверь, 1992. — С. 43–47.
4. Зими́на И. С. Диагностика пассионарности личности с точки зрения психоанализа / И. С. Зими́на // Вестник психоанализа. — 2010. — № 1. — С. 23–27.

References

1. Biglov U. S. Passionarnost, L. N. Gumiliov i popitka dialoga s «Gumiliovtsami» [Passionarity, L. N. Gumiliov and attempt of dialogue with «Gumiliovtsami»]. elektronniy resurs [Electronic resource]: www.gumilevica.ru.
2. Boiko V. V. Energiya emocij v obschenii: vzgliad na sebja i na drugih [Energy of emotions is in a communication: look to itself and on other], 1996, 472 p.
3. Gumiliov L. N. Etnogenez i problemi etnitcheskoj psihologii [Ethnogenesis and problems of ethnic psychology].Aktualnie problemi etnitcheskoj psihologii [Actual problem of ethnic psychology], 1992, pp. 43-47.
4. Zimina I. S. Diagnostika passionarnosti litchnosti s totchki zreniya psihoanaliza [Diagnostics of passionarity of personality from the point of view of psycho-analysis]. Vestnik psihoanaliza [Herald of psycho-analysis], 2010, no. 1, pp. 23-27.

Крюкова М. А.

канд. психол. наук, доцент кафедры дифференциальной и специальной психологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

Ташматов В. А.

соискатель кафедры дифференциальной и специальной психологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ПЕРСИСТЕНТНОСТЬ КАК ЦЕНТРАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ

Резюме

В статье персистентность рассматривается как способность личности куммулировать, накапливать и длительное время удерживать в себе соответствующие свойства и качества даже в неблагоприятных обстоятельствах или в обстоятельствах, которые не способствуют личностному росту. Персистентность как психологическая характеристика личности обеспечивает реализацию ее потенциала; служит внутренним условием организации жизнедеятельности человека, регулятором важнейших моральных ценностей.

Ключевые слова: адаптивность, активность, личностный потенциал, комплиментарность, персистентность.

Крукова Марына

candidate of psychological sciences, associate professor of department of differential and special psychology of the Odessa I. I. Mechnikov national university

Tashmatov Vjyatsheslav

bread-winner of department of differential and special psychology of the Odessa I. I. Mechnikov national university

PERSISTENT AS CENTRAL PROBLEM OF PSYCHOLOGY OF PERSONALITY

Abstract

The special value is acquired by a desire and ability of personality actively to investigate a novelty and complication of the world that changes constantly, and also create own strategies of behavior and activity, that persistent is the basis of as ability to accumulate and long time retain in itself corresponding internalss. In narrow sense the adjective *of persistentis* transferred by Ukrainian as «persistent» and serves as the means of description of man, his behavior and acts, thus, carries in itself the evaluation component of value. In wide sense the lexeme *of persistent* comes forward as description of not man and his activity, but realities of environment, natural phenomena or some abstract concepts. In this case *persistent* matters «permanent», «proof», the component of evaluation. In the psychological context of persistent provides achieving of personality; serves as the internal condition of organization of vital functions of man, regulator of major moral values. One of the most meaningful internalss of persistent personality, that influence on becoming of general personality potential, is complimentation. The name of this quality went from the French word «compliment» and means a «contact», but as term, the name was adopted from biochemistry, where means «mutual accordance». Persistent is stability, firmness of personality. Persistent of personality is least apt to the asocial displays. We examine persistent as ability of to accumulate and long time retain corresponding properties and internalss even in unfavorable circumstances or in circumstances that does not assist a personality height. The volitional internalss of persistent personality show in overcoming of external obstacles with the clear decision of aim of activity, that is sent to prosperity of the nearest surroundings, for overcoming of internal obstacles (complexes, defects, negative internalss) she requires the help of other man (psychologist, reviewer relative or leader), that will ground advantage of similar efforts for persistent personality and her the nearest surroundings.

Key words: adaptivity, activity, personality potential, комплиментарность, персистентность.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2014